

KARADENİZ

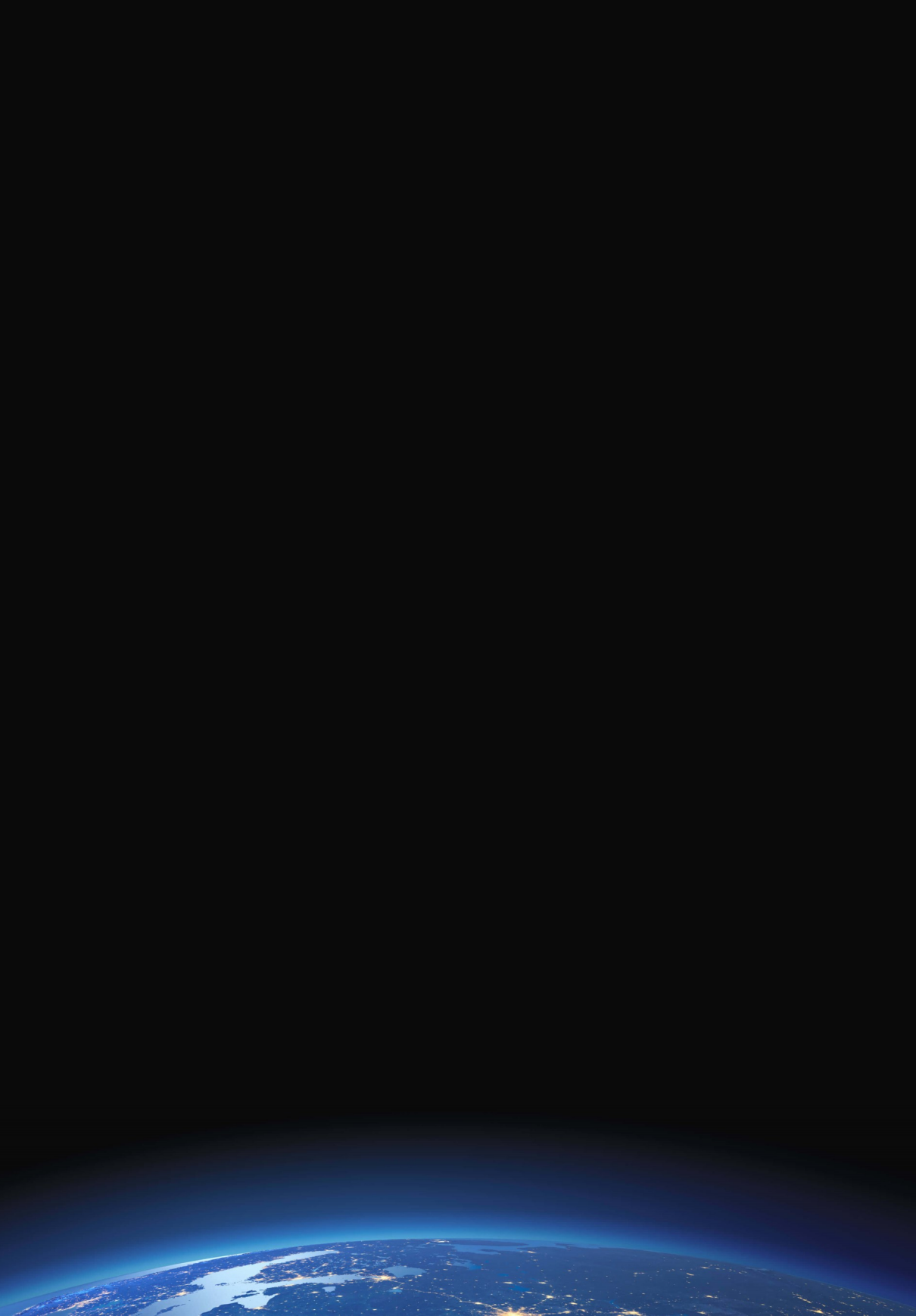
2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

KARADENİZ: 2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 1

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-35-3

© 2021 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Temmuz 2021, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasaından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editör: Özgür Tüfekçi

İçindekiler

TAKDİM8

1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2020 Görünümü

Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020 13

RUKİYE PATAN ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020 51

HÜLYA KINIK

İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan:
2020 78

VAHİT GÜNTAY

Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020 108

DİLEK KARADENİZ TOPAL

Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020 143

HASAN YILMAZ

Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova:
2020 182

SELİM KURT

Pandemi ve Seçim Kışkacında Romanya: 2020 208

EDA TUTAK

Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020 243

YAŞAR SARI

Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020..... 290

ADNAN SEYAZ

Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020..... 320

ŞEYMA KALYONCU

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Trump Giderken Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası: 2020 354

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020 385

PELİN ÇOLAK ve CEREN HAKYEMEZ

Geniş Karadeniz Havzası'nda Çin'in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020..... 412

MÜGE YÜCE

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları: 2020 439

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınıraşan Sorunlar

Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye'nin Jeopolitik Mücadelesi 476

RAHMAN DAĞ

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası'nda Göç ... 498

İSMAIL KÖSE

“Kanal İstanbul” Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine
Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 523

BÜLENT ŞENER

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 551

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri..... 595

NİSA ERDEM

2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri 625

AHMET ATEŞ

Karadeniz ve Küreselleşme 650

BÜŞRA YILMAZ ve MURAT ÇEMREK

Geniş Karadeniz Bölgesi'nde Entegrasyon Hareketleri ve
Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış 678

BAYRAM GÜNGÖR

YAZARLAR 714

TAKDİM

Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın hayatına başladığı bu ilk çalışmayla küresel ve bölgesel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

Kısa zamanda yoğun bir çalışma ve emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan elinizdeki eserin bilgi ağırlıklı olması hedeflenirken, yazarların yapmış olduğu analizler okuyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu noktada birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümleri kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2020’de Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta yirmi bir makale yer almaktadır. Üç bölümünden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2020 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan ve Özgür Tüfekçi’nin Türkiye’nin pandemi koşulları altında 2020 yılında geirmış olduğu süreçleri ele aldığı “ok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020” başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık “Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020”; Vahit

Güntay “İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan: 2020”; Dilek Karadeniz Topal “Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020”; Selim Kurt “Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova: 2020”; Eda Tutak “Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020”; Yaşar Sarı “Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020”; Adnan Seyaz “Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020”; Şeyma Kalyoncu “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Trump Giderken: Amerika Birleşik Devletleri’nin Karadeniz Politikası, 2020”; Pelin Çolak ve Ceren Hakyemez’in “NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Çin’in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020”; ve Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi’nin “Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası’na Yönelik Politikaları: 2020” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Rahman Dağ “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”; İsmail Köse “Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası’nda Göç”; Bülent Şener “‘Kanal İstanbul’ Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Nisa Erdem “Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri”; Ahmet Ateş “2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri”; Büşra Yılmaz ve Murat Çemrek “Karadeniz ve Küreselleşme”; Bayram Güngör “Geniş Karadeniz Bölgesi’nde Entegrasyon Hareketleri ve Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

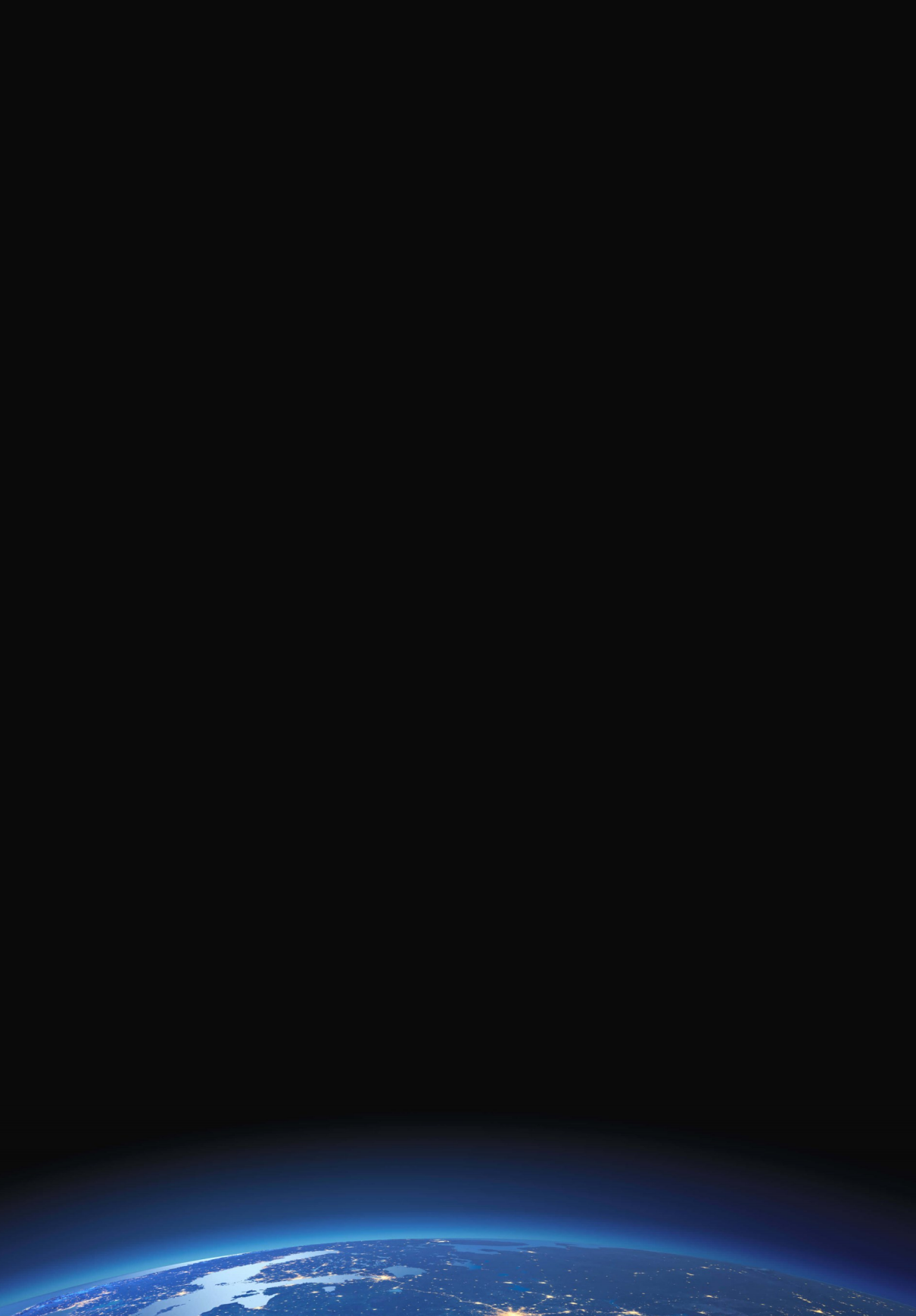
Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederim.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü
Trabzon - Nisan 2021

Uluslararası
Aktörler ve Geniş
Karadeniz
Havzası

2. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞ KARADENİZ HAVZASI'NA YÖNELİK POLİTİKALARI: 2020

Fevzi Kırbaoğlu

[Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özgür Tüfekçi

[Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Giriş

Karadeniz, farklı coğrafi birimlerin geçiş güzergahı üzerinde yer almasından dolayı Avrasya'nın en mühim iç denizi yakıştırmasına layık görülmüş ve Halford J. Mackinder'in (kara hakimiyeti) teorisinden hareketle, Avrasya'nın deniz kalpgahının merkezinde konuşlandığı ifade edilmiştir (Koçer, 2007: 197-198). Karadeniz aynı zamanda Nicholas J. Spykman, Alfred T. Mahan ve Hausy Scitaklian gibi çağdaş kuramcılarının da dikkatini çekmiştir. Söz konusu teorisyenler, Karadeniz'in Ortadoğu ve Asya'yı Avrupa'ya bağladığı, merkez bölgeye en kolay ulaşım olanaklarını sağladığı ve bunların ötesinde karasal alanları kapsayan coğrafya ile medeniyetleri de içerisinde barındırdığı için dünya adasının kontrolünü ele geçirmek isteyen referans nesnelерinin daha geçerli politikalar üretmesi gereken bir nitelik kazandığını vurgulamıştır (Koçer, 2014: 27-28, 63-64).

Avrasya ve Orta Doğu'yu buluşturduğu için dünyanın en kritik kavşaklarından biri kabul edilen Karadeniz'in sahip olduğu hususiyetlere rağmen tarifi üzerinde fikir birliğine varılamamıştır. Bu cihetle Karadeniz, çevresindeki altı ülkeye karşılık gelen dar bir bölge; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) tarafından sınırlandırılmış bir alan ya da Avrupa

Komisyonu'nun kıyı devletlerine ek olarak Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Yunanistan'ı da (doğal) bölgesel aktörler gördüğü geniş bir havza olarak adlandırılabilir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemin ürünü olan bu çok parçalı yaklaşımlar, ülkelerin iç ve dış politikada işbirliği yapmalarına olanak sağlayan ve müşterek bir topluluğa ait olma duygusunu ortaya çıkaran öz bilinçli projeler sunamadığı için Karadeniz'in çoğunluğun mutabık kalacağı şekilde tasvir edilmesini engellemiştir (Konoplyov ve Delanoe, 2014: 356). Bu farklı bakış açıları neticesinde Karadeniz'in Mackinder tarzı jeopolitik kalpgahın merkezinde yer alan bir pivot mu yoksa sınır veya tampon bölge mi olup olmadığının belirsizliğini koruduğu ve bölgenin hangi yönde ilerlediğine dair net bir temayülün geliştirilemediği iddia edilmektedir (Triantaphyllou, 2012: 4).

Bu bağlamda bölgenin ne tür gelişmeler üzerine, hangi birimler tarafından şekilleneceğinin ve yeniden adlandırma girişimlerinde nereye doğru evrileceğinin sorgulanması gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, ilk olarak Karadeniz'in kendine özgü hususiyetleri belirtilerek, referans nesnelere bölgeye yönelik argümanları temellendirilecektir. Ardından Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'in nasıl bir kavramsal ve sistemsel dönüşüm sürecine girdiği sorgulanacak ve Avrupa Birliği'nin (yeni bir çerçevedeki) Karadeniz stratejilerinin ana hatları ortaya konularak, günümüzdeki politikalarıyla ne ölçüde uyumlu ve uygulanabilir olduğu analiz edilecektir.

Karadeniz'in Kavramsal ve Sistemsel Dönüşüm Deneyimi Çerçevesinde Geniş Karadeniz Havzası ve Avrupa Birliği

Antik çağlardan itibaren büyük güçler arasındaki rekabete ev sahipliği yapan Karadeniz, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte benzer bir misyon üstlenmiş ve Soğuk Savaş sonrası döneme hakim olan askeri, iktisadi ve coğrafi atmosferden etkilenmiştir. Bu doğrultuda Karadeniz'in siyasi görünümü ve güvenlik mimarisi ciddi bir dönüşüm geçirmiş ve (Avro-Atlantik

ittifakının Kafkasya merkezli terörle mücadele stratejilerinde jeopolitik öneme haiz olması, Avrupa ülkelerinin Asya ve Ortadoğu bölgelerinden enerji tedarik sürecinde kavşak görevi görmesi ve Hazar havzasında Batı merkezli çok uluslu şirketlerin faaliyet göstermesi gibi nedenlerden ötürü) bölge dışı yapılanmaların dikkatini üzerine çekmiştir (Aydın, 2004: 5-9).

Avrupa Birliği (AB), söz konusu dönem aralığında Karadeniz'in öneminin farkına varan ve bölgeye katılımını arttıran en önemli yapılanmalardan biri haline gelmiştir. 1990'lı yıllara kadar bölgeye yönelik çoğunlukla ikili teknik yardım programlarına odaklanan AB, milenyumun yaklaşmasıyla birlikte daha modern perspektifler geliştirmiş ve çıkar alanlarını dört ana kategori altında toplamıştır. Bunlar, hukukun üstünlüğünü ve demokratik kurumları güçlendirmek, Avrupa devletlerinin düzenli enerji arzını sağlamak, organize suçlarla ve organize suç örgütleriyle mücadele etmek ve bölgedeki uzun vadeli istikrarını korumaktır (Cornell, Jonsson, Nilsson ve Häggström, 2006: 6; Efe, 2012: 151).

AB'nin Karadeniz'e yönelik bakış açısını bu denli değiştirmesinin en önde gelen sebeplerinden biri, 11 Eylül saldırıları ve akabinde havza mefhumunun kapsamındaki genişlemedir. Karadeniz Havzası, terörist eylemlerin ardından Avro-Atlantik yapının Ortadoğu'ya müdahalesi üzerine vazgeçilmez bir aktör konumuna ulaşarak, Batı hinterlandında nitelendirilmeye başlanmış ve bu durumun sürdürülebilmesi için bölge ülkelerinin Batı değerleriyle bağdaşması gerektiği ileri sürülmüştür (Oktay, 2006: 154). Bu doğrultuda Karadeniz, önceleri, içerisinde barındırdığı muhtelif etno-kültürel ve coğrafi altyapılara rağmen görece barış içerisindeki altı kıyıdaş ülke üzerinden anlatılırken, 11 Eylül saldırıları sonrasında doğuya doğru değer aktarımı sağlayabilmek için genişlemeyi dış politikasının merkezine alan AB tarafından değiştirilerek, Geniş Karadeniz Havzası'na doğru dönüşüm geçirmiştir (King, 2008: 9).

Geniş Karadeniz Havzası sadece kıyıdaş ölkeleri değil aynı zamanda bölge merkezli iktisadi ve siyasi politikalardan etkilenen (kıyıdaş olmayan) ölkeleri de kapsamına dahil etmektedir. Altı kıyı devletinin yanı sıra Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Yunanistan'ı bünyesine dahil eden Karadeniz Sinerjisi girişimi ile biraz önce ifade edilen devletlere ek olarak Arnavutluk, Sırbistan ve Kuzey Makedonya'yı bünyesine dahil eden KEİ, Geniş Karadeniz Havzası'nın ana aktörleri arasında yer almaktadır (Bayram ve Tüfekçi, 2018; Communication from the Commission, 2007: 2).

AB, Geniş Karadeniz Havzası sayesinde doğuya doğru genişleme faaliyetleri sırasında güvenliği ve istikrarı sağlamak, (Hazar Havzası ve Ortadoğu gibi) hidrokarbon zengini bölgelerden enerji tedarik etmek ve Rusya'nın bölgesel girişimlerini yakından takip ederek onu kontrol altına almak istemiştir. Bu sayede Geniş Karadeniz Havzası, AB'nin kendi sistemsel gücünü kabul ettirebilmek için yeni ve daha tutarlı politikalar üreteceği bir konuma ulaşmıştır (Tüysüzoğlu, 2014: 89-90).

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Erken Dönem Girişimleri ve Avrupa Komşuluk Politikası

Milenyumun başlamasıyla birlikte, somut radikal dönüşüm hamleleri dahilinde uluslararası ilişkilerin yeniden gözden geçirildiği bir alan olan Geniş Karadeniz Havzası, AB'nin dönüştürücü veya normatif gücünü deneyimleyip, zamanın ruhuna göre politikalar ve projeler üretebilmesi için olanak sağlamıştır. Bu düşünceler doğrultusunda, yakın ve uzak coğrafyalardaki birimlerle geliştirdiği münasebetlerde demokrasi ve hukukun üstünlüğü çerçevelerini kılavuz edinen AB, 2000'li yıllarla birlikte Kafkasya, Orta ve Doğu Avrupa ile Akdeniz'in güneyindeki (komşu) ölkelerin karşılaştığı sosyo-ekonomik meydan okumaları ortadan kaldırıp, barış ve istikrar ortamını tesis edebilmek için acil önlemler seti hazırlamıştır (Acikmese ve Triantaphyllou, 2014: 280-281).

AB, Geniş Karadeniz Havzasının da dahil edildiği bölgesel yaklaşımlarını çoğunlukla ikili ilişkiler, yani Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları yoluyla dizayn etmeye başlamıştır. Rusya¹, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile başlangıç seviyesinde anlaşmalar imzalayan Birlik, serbest piyasa düzenine dayanan iktisadi ve siyasi mimariyi içselleştirmek için iyi yönetim ilkelerinin uygulanmasını, liberal demokratik mekanizmalarının hayata geçirilmesini ve bunların ötesinde Sovyet tarzı sosyalist ideolojinin terk edilmesini amaçlamıştır (Tüfekçi ve Birinci, 2020: 75). AB'nin havzayı da kapsayan erken dönem açılma izlemleri sadece Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarıyla değil aynı zamanda üyelik perspektifleriyle, yani (ifade edilen zaman itibarıyla) Yunanistan'ın üye; Bulgaristan ve Romanya'nın aday ülke; Türkiye'nin ise adaylığının onaylanmasıyla farklı odaklara da yönelmiştir (Najšlová, 2016: 30; Aydın, 2004: 17).

Avrupa Komisyonu, havza özelinde bütüncül ve tutarlı bir vizyon sunamaması nedeniyle ilkel adımlar olarak değerlendirilen, bu erken dönem Ortaklık ve İşbirliği girişimlerini adalet ve içişleri, sürdürülebilir kalkınma, ulaştırma, enerji ve haberleşme ağları üzerinden dönüştürmek istemiştir. Bu minvalde çalışmalarına başlayan Komisyon üyeleri, beşinci genişleme dalgasıyla birlikte üyeliğe kabul edemeyeceği devletlere yönelik düzenlemeleri de içeren birtakım önerileri Avrupa Komşuluk Politikası (AKOPO) adı altında Avrupa Konseyi'ne sunmuştur. Konsey, Komisyonun bu teklifini değerlendirmeye alarak 2004 yılında tasdik etmiş ve AKOPO'nun yöntemi ile uygulanma şartlarına açıklık getiren strateji belgesini yayınlamıştır (Açıkmeşe, 2012: 18).

¹ AB'nin Rusya'ya yönelik geliştirdiği politikalardan en önemlilerinden biri stratejik ortaklık anlaşmalarıdır. Etkin çok taraflı sistemin baskın bir karakteri olarak değerlendirilen bu ortaklık seviyeleri, taraflar arasındaki öncelikli hususları tespit etmeyi ve kilit sektörlerdeki altyapıları geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçeveler, Birliğin etkin çok taraflılık düşüncesi ile uyum içerisinde çalıştığı için Avrupa değerlerinin tatbik edilebilmesini kolaylaştıracığı düşünülmektedir (Kırbaşoğlu ve Tüfekçi, 2020: 58).

AKOPO, AB'nin refah, güvenlik ve istikrarı doğrultusunda doğu ve güney komşularıyla ihtilafların önüne geçerek temaslarını sağlamlaştırmak üzere geliştirilmiş olup, taraflar arasında müşterek çıkarları hayata geçirebilmek için ortak değerler ve mütakabiliyet esası üzerine tatbik edilen imtiyazlı ilişkiler serisini anlatmaktadır. AB, aralarında Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın da bulunduğu on altı ülkeden teşkil olan, AKOPO aracılığıyla ülkelerin göç ve hareketlilikle ilgili zorluklar da dahil olmak üzere karşılaştıkları tehditleri aşabilmek için devlet ve toplumsal dirençlerini güçlendirmek arzusunda olduğunu belirterek, bunu gerçekleştirmek için Avrupa pazarına, programlarına ve kurum standartlarına daha fazla erişim fırsatı vermektedir (European External Action Service, 2015).

AB, AKOPO'nun başlatılmasının ardından Geniş Karadeniz Havzası'ndaki çatışma bölgelerinde sivil/askeri operasyonlar yapmak ve özel temsilciler göndermek suretiyle varlık göstermeye başlamıştır. Bu minvalde AB, Gül Devrimiyle birlikte Gürcistan'da yargı reformunu gerçekleştirmek ve yolsuzlukla mücadele alanını desteklemek amacıyla (EUJUST Themis) Hukukun Üstünlüğü Misyonu'nu başlatmıştır. Gürcistan'ın bölgenin istikrarı açısından AB'nin desteğine mazhar olduğu diğer bir alan da sınır kontrollerinin AB Özel Temsilcisinin rehberliğinde gerçekleştirilmesi olmuştur. Avrupalı yetkililer, Moskova ile Tiflis arasında güven inşasını kolaylaştırmak ve sınır durumu hakkında rapor vermek üzere kapsamlı sınır yönetimi planını uygulamaya koymuştur. Bunun yanı sıra AB, Moldova ile Ukrayna arasında yer alan Transdinyester'de de (EUBAM) Sınır Yardım Misyonu'nu harekete geçirmiş ve özellikle kaçakçılık ve insan ticareti gibi yasa dışı faaliyetlerine karşı uğraş vermiştir. Ayrıca AB, 2008 Rusya-Gürcistan savaşı sonrasında bölgenin istikrarını ve normalleşmesini amaçlayan (EUMM) İzleme Misyonunu da icra ederek, AKOPO kapsamında havzadaki varlığını sürdürmüştür (Açıkmeşe, 2012: 18-19; Weaver, 2016b: 25, 97). Ancak AB'nin

ihtilafli bölgelerde mevcudiyetini işaret eden icraatlerine rağmen özellikle Abhazya ve Güney Osetya'da yeterli bir profil çizemediği ve Dağlık Karabağ'da arabuluculuk çabalarına yeterince destek veremediği düşünülmüş ve bu nedenle AKOPO'nun güvenlik ve gönenç sağlama vizyonuna şüpheyile yaklaşılmaya başlanmıştır (Emerson, 2008).

AB'nin yakın coğrafyasıyla işbirliğini ilerletip, havzanın güvenliğini tesis edebilmek için karşılıklı çerçevelerle desteklemeye çalıştığı AKOPO içerisindeki şüphelere rağmen, bazı Avrupalı yetkililer tarafından amiral gemisi dış politika girişimi olarak değerlendirilmiş ve taraflar üzerinde somut etkilerinin hissedilmeye başlandığı savlanmıştır. Bu cihetle dönemin AB Dış İlişkiler Komiseri Benita Ferrero-Waldner, AKOPO'nun Birliğin doğu ve güneydeki komşularıyla münasebetlerini çevreleyen birleşik politikaya hayat verdiği, etkili bir entegrasyon sunduğu ve böylece komşu devletlerin üyelik isteklerini sönmüştür, genişlemeye alternatif bir bakış açısı geliştirdiğini iddia etmiştir. Ferrero-Waldner, AKOPO'nun etkisinin 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi ile başladığını ve ilk başarısını da 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim ile elde ettiğini belirtmiştir (Wolczuk, 2016: 46-47). Ferrero-Waldner'ın bu perspektifleri Avrupa Komisyonu eski Başkanı Romano Prodi'nin "kurumlar hariç her şey" yaklaşımı tarafından desteklenmiştir. Prodi, AKOPO'nun daha başarılı politikalar üretebilmesi için komşu ülkelere üyelik sözünün verilmesinden ziyade AB araç yelpazesinin daha geniş bir şekilde kullanımına sunulması gerektiğini düşünmüştür (Marcinkowska, 2016: 28).

AKOPO, günün şartlarına bağlı olarak gerektiğinde revize edilebilecek biçimde tasarlandığı için küresel sistemi etkileyen bir dizi radikal meydan okumaya, yani Geniş Karadeniz Havzası'ndan kaynaklanan daha iddialı bir Rus dış politikasına ve (Arap Ayaklanmaları ve mülteci krizi gibi) diğer gelişmelere yanıt verebilmek için (2011 ve 2015 yıllarında olmak üzere) iki defa gözden geçirilmiştir. Bu mucip üzere AKOPO, artık

tarafların sürdürülebilir demokrasiye ve katılımcı ekonomik yapıya sahip olabilmeleri için destek verilmesi gerektiğini vurgulayan “daha fazlası için daha fazla ilkesi”ni benimsemiş ve merkezine dört yeni temel alanı (iyi yönetim, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları; istikrar için ekonomik kalkınma; güvenlik; göç ve hareketlilik) yerleştirmiştir (European Commission, 2019).

AKOPO'nun gözden geçirilmesinin ardından çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerinden bazıları, AKOPO'nun, revize sürecinin AB Küresel Stratejisi hususunda yürütölen çalışmalara paralel olarak gerçekteştiği için, taraflar arasındaki ortaklık altyapısını güçlendireceğini ve güvenlik, refah ve istikrar açısından komşuluk ilişkilerini daha sağlam bir zemine oturtacağını düşünmüştür (European Commission, 2019). Diğer bir görüşe göre de AKOPO'nun öлке çapında farklılaştırılmış ortaklık ve kişiselleştirilmış özel yaklaşımlar gibi kapsamlı politikalar setini geliştirdiği ifade edilmiş ve yine de bu işbirliği çerçevesinden makul nedensel sonuçlar çıkarabilmek için erken olduğu uyarısında bulunulmuştur (Exadaktylos ve Lynggaard, 2017: 38, 50). Ayrıca başka bir görüş ise AB'nin hem kendi rol algısı ile ortaklarının rol beklentileri hem de AB'nin havzadaki performansı ile ortaklarının öngöröleri arasında farklılıkların mevcut olduğunu belirtilerek, tarafların beklentiler/güvenilirlik boşluğuna düştüğü ve bu nedenle AKOPO'nun başarı sağlayamadığı iddia edilmiştir (Dekanozishvili, 2020: 5, 12).

Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi

AKOPO'nun başlatılmasından bu yana, aralarında ihtilaf eden bazı havza ölkelerinin demokrasi, iktisadi kalkınma ve güvenlik gibi temel değerlerden ziyade daha yüksek beklentiler içersine girmiş olması, AB'nin hususi bölgesel politika ihtiyaçlarını dikkate alan yeni işbirliği mekanizmalarının tartışılmasını gerektirirken; Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye üye olarak kabul edildiği beşinci genişleme dalgasının ardından

Avrupa'nın derin, köklü ve iç içe geçmiş tehditlerle çevrili bir bölgeye, yani (dar anlamda) Karadeniz'e komşu olarak yaklaşması neticesinde havza ülkeleriyle denizcilik politikalarından, enerjiye ve dondurulmuş çatışmalara kadar birçok muhtelif sektörde teşrikimesaisini zorunlu kılmıştır (Marcinkowska, 2016: 28).

Biraz önce ifade edilen sektörler mucibinde çalışmalarına başlayan Komisyon üyeleri, Karadeniz Sinerjisi adı altında geliştirdiği yeni bölgesel işbirliği konseptini 2007 yılında Bakanlar Konseyi'ne sunmuş ve bir yıl sonra Kiev'de gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları toplantısıyla çalışmalarına başlamıştır (Acikmese ve Triantaphyllou, 2014: 281-282). Avrupalı yetkililer, Karadeniz Sinerjisi ile birlikte havzadaki ortaklarının gereksinimlerini ve önceliklerini belirleyip, birlikte neler yapabileceklerini deneyimlemek istediği için ilk olarak bölgedeki çevre sorunlarının, etnik milliyetçilik hareketlerinin ve dondurulmuş çatışmaların mevcudiyetini anımsatarak, bölgesel düzeyde devam eden işbirliklerinin demokrasi, iyi yönetim ve insan haklarına saygı, enerji, güvenlik, iletişim, çevre, sosyal meseleler ve istihdam gibi kilit sektörlerde geliştirilmesi gerektiğini beyan etmiş ve (ilgili dönem itibarıyla) Karadeniz'e taraf en kapsamlı stratejinin hayata geçirildiğini öne sürmüştür (Cichocki, 2016: 19; Communication from the Commission, 2007: 2-8).

AB'nin AKOPO ve diğer bölgesel işbirliği devinimlerini güçlendirmek üzere yürürlüğe koyduğu Karadeniz Sinerjisi, dönemin AB Dış İlişkiler Komiseri Benita Ferrero-Waldner tarafından orta ve uzun vadeli hedefleri içerisinde barındıran esnek bir teşebbüs olarak tanıtılmıştır. Ferrero-Waldner, AB'nin Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla birlikte havza içerisinde yer alan bir aktör konumuna ulaştığını ifade ederek, Karadeniz kıyılarındaki (yeni) varlığını ve herkesin gelecekteki ortak yararına yönelik işbirliğini Karadeniz Sinerjisi aracılığıyla güçlendireceğini söylemiştir. Ayrıca dönemin zorlayıcı koşulları dahilinde değerlendirmesini yapan Ferrero-Waldner, hem

Avrupalı ulusların hem de bölge ülkelerinin müşterek iyiye ulaşabilmesi için KEİ ve Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması (Bükreş) Sözleşmesi gibi bölgesel çapta faaliyet gösteren kuruluşlarla ortak çalışma düzenlerinin kurulması gerektiğinin altını çizmiştir (European Commission, 2008).

Avrupa Komisyonu'nun Geniş Karadeniz'e yönelik geliştirdiği yaklaşımların (ya da sektörlerin) hangisinin daha gerçekçi ve kullanılabilir olduğunu öngörmek için deneysel dönem olarak tasarladığı Karadeniz Sinerjisi (Hamilton, 2008: 335), uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda salt katı güvenlik ve askeri meseleleri değil aynı zamanda eklettik önerileri de dikkate aldığı için hemen her sektörel departmanının havzada faaliyet gösterebileceğini akıllara getirmiştir. Avrupalı yetkililerin bölgedeki uyuşmazlıkların çözümüne yönelik irade beyanları, biraz önce ifade edilenlerin güvenlik boyutunu kanıtlar nitelikteyken; Avrupa Komisyonu'nun Karadeniz Sinerjisi'ni başlattıktan kısa süre sonra enerji, ulaşım ve çevre politikalarına yoğunlaşarak, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'ya yeni misyonlar yüklemiş olması da diğer boyutları kapsamaktadır (Emerson, 2008: 264-265; Weaver, 2016a: 73).

Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu'nun havzaya yönelik politikalarının geliştirilmesi çağrısında bulunan (ikinci) bir kararı kabul etmesinin ardından 2012 yılında, Karadeniz Sinerjisi'nin revize edilmesi minvalinde fikir beyanlarında bulunmuştur. Şöyle ki, dönemin Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Komiseri Maria Damanaki, Karadeniz Sinerjisi ile birlikte çevreye, denizciliğe ve daha nice konulara odaklandıklarını hatırlatarak, öncelikli hedeflerinden birinin bölgesel işbirliğine katkı sağlayabilmek olduğunu belirtmiş ve bu ideallerini gerçekleştirebilmek için söz konusu girişimi canlandırmayı planladıklarını aktarmıştır (Weaver, 2016b: 49-50). Ancak Damanaki'nin bu açıklamalarının ardından düşünürler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin, AB'nin dış politikada mikro-bölgeselcilığe ve iki taraflılığa geri döndüğü belirtilerek, Karadeniz Sinerjisi'nin amaçları doğrultusunda çok

daha kararlı adımlar atana kadar bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinde herhangi bir somut katkısının olmayacağı savunulmuştur (Triantaphyllou, 2012: 5-6; Açıkmeşe, 2012: 17). Diğer bir görüşe göre ise Karadeniz Sinerjisi'nin enerji tüketicileri, üreticileri ve transit ülkeler arasında enerji kaynaklarının ve piyasalarının etkin ve adil işleyişinin sağlanması için ulaşım, enerji ve çevre altyapılarını geliştirmesi yönünde girişimlerde bulunduğu anımsatılarak, onun uluslararası rekabeti en çok etkileyen mesele olan enerji sektörü üzerinde bir girişim sağladığı düşünülmüş ve bu nedenle (AKOPO'dan sonra) Geniş Karadeniz'e taraf en ciddi teşebbüs olarak yorumlanmıştır (Efe, 2012: 152, 155).

Karadeniz Sinerjisi, Karadeniz'e kıyıdaş devletler arasında meydana gelen bazı problemler nedeniyle hedeflerini gerçekleştirmede güçlüklerle karşılaşmıştır. 2014 yılında Kırım Yarımadası'nın Rusya tarafından yasa dışı olarak ilhak edilmesi, AB'nin Geniş Karadeniz Havzası'ndaki politika ve programlarını etkileyen meselelerin başında gelmiştir. AB, Ukrayna'daki olayların akabinde, (sivil toplumu ve vatandaşlar arası teması destekleyen projeler hariç) kendisi tarafından finanse edilen bütün projeleri askıya almış ve Rusya ile işbirliği programlarını yeniden değerlendirmiştir (Yazgan, 2017: 71). Kırım'ın yasa dışı ilhakına, Karadeniz Sinerjisi'nin düzenli olarak gözden geçirildiği raporlardan biri olan "2015-Bölgesel İşbirliği Girişiminin Gözden Geçirilmesi" belgesinde yer verilmiştir. Raporda, Avrupalı ülkelerle birlikte uluslararası toplumun da Kırım'ın ilhakına karşı çıktığı kesin bir dille ifade edilmiş ancak bölgesel işbirliği potansiyelinin mevcut karmaşık jeopolitik bir ortamda geliştirildiği belirtilerek, kaybedilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple AB'nin havza ülkeleriyle müşterek çalışma düzeni hem Avrupalı ulusların hem de Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan paydaşların aktif katılımı sayesinde ve çeşitli araç ve projeler yoluyla güçlükleri aşabileceği belirtilmiştir (European Commission, 2015: 9-11). Bu minval üzere, Kırım'ın ilhakından sonra AB'nin Geniş

Karadeniz'e yönelik politikalarında açıkça formüle edilen hedeflere riayet edilmesi ve Bakü Girişimi gibi belirli projelere destek verilmesi elzem görölmüştür. Ayrıca KEİ deneyiminden hareketle, söz konusu mekanizmanın optimum bir şekilde çalışabilmesi için çevre, ulaşım ve enerji sektörlerinin korelasyon içerisinde olması gerektiğini vurgulanmış ve böylece bu tematik sektörlerde gerçekleştirilen faaliyetlerin sinerjinin özünü yansıtacağı iddia edilmiştir (Cichocki, 2016: 21).

Karadeniz Sinerjisi için çeşitli meydan okumaları beraberinde getiren Geniş Karadeniz Havzası, bazı yapısal gerçekliklerinden ve politika eksikliklerinden ötürü Avrupa'nın temel değerlerini yansıtamadığı bir coğrafya olarak düşünölmüştür. Şöyle ki, Geniş Karadeniz ölkelerinin ve paydaşlarının çoklu kimliklerinin havzanın stratejik ortamını devamlı olarak yeniden yapılandırđı, kilit paydaşlarının önceliklerini yansıttığı ve stratejik tartışmaları sürdürdüğü için bölgedeki gelişimi ve istikrarı olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Dolayısıyla AB'nin, Karadeniz'deki çoklu kimliğin en önemli bileşenlerini temsil eden Rusya ve Türkiye ile arasındaki çekişme, havzayı gri istikrarsızlık bölgesi olmaktan ziyade güvenlik, özgürlük ve refah alanına dönüştürme zorunluluğunu beraberinde getirmiş ve bu durumun kalıcı hale getirilebilmesi için teşrikimesai çerçevesine stratejik ve siyasi unsurların eklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu ifade edilenlerden hareketle, Karadeniz'deki işbirliğinin arzu edilen seviyeye ulaşamadığı sonucu çıkarılabilir ancak taraflar arasındaki eylemlere rasyonel düşünce hakim olduğu takdirde, yani AB üye devletlerinin ortakları ile talep ve beklentilerini karşılayacağı müşterek bir anlatı ve paradigmanın ortaya çıkacağı zaman Karadeniz Sinerjisi'nin daha etkin işbirliği sunabileceği görölmektedir (Triantaphyllou, 2014: 294-295). Ayrıca tüm bu olumsuzluklara ve AB'nin bir dış politika aktörü olarak yapısal eksikliklerinin yaygınlığına rağmen, Karadeniz Sinerjisi'nin taraflar arasındaki siyasi ihtilafları bir kenara

bırakarak, münasebetleri sürdürme potansiyeline sahip olduğu gerçeği yadsınamazdır (Yazgan, 2017: 76-77).

Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı

Avrupa sınırlarının ötesinde güvenlik, enerji ve ulaşım gibi işbirliklerini desteklemek üzere inşa edilen AKOPO ve Karadeniz Sinerjisi, AB'nin ekonomik ve diplomatik politikaları çerçevesinde Karadeniz'e ve diğer Doğu ile Güney komşularına yönelik ikili çalışma ortaklıklarını temsil etmektedir. AB, bu teşrikimesailer sayesinde 11 Eylül saldırılarından sonra havzadaki ve diğer bölgelerdeki çatışma alanlarının istikrara kavuşması için belirli misyonlar edinmiş ve beşinci genişleme dalgasıyla birlikte özellikle Karadeniz'e mahsus daha stratejik politikalar geliştirme ihtiyacı duymuştur. Ancak Birlik bu gereksinimlerini karşılamak isterken, uzun vadeli perspektifler sunmadığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve bu durumdan kurtulmanın yolunun AKOPO'nun hususi olarak Geniş Karadeniz'e doğru dönüşüm geçirmesinden geçtiği belirtilmiştir. AKOPO'nun, Karadeniz Sinerjisi'nden daha farklı bir formatta bazı havza ülkelerine indirgenmesini öngören bu görüş, üyelik perspektifine sahip olan havza ülkelerinin daha ciddi şekilde desteklendiği zaman bölgesel işbirliğini teşvik edeceğini öne sürmüştür (Emerson, 2008: 254, 258).

2008 yılında Rusya-Gürcistan Savaşı'nın ardından Avrupa Konseyi, AKOPO'nun farklılaştırılmış bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüş ve Avrupa Komisyonu'na bu minvalde çalışması için tavsiyelerde bulunmuştur. Konsey'in önerisi üzerine çalışmalarına kısa bir süre sonra başlayan Komisyon, aralarında Geniş Karadeniz Havzası'ndan Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın da yer aldığı ortaklık yaklaşımını, Doğu Ortaklığı (DO) adıyla sunmuştur. Konsey, Komisyon'un bu teklifini değerlendirmeye alarak, 2009 yılında onaylamış ve DO'nun (ilgili ülkelerle siyasi ve iktisadi bağlarını güçlendirebilmek için

yol haritası niteliğindeki) strateji belgesini yayınlamıştır (European Council, 2020).

Birliğin (beşinci genişleme dalgasıyla birlikte) Eski Sovyet nüfuzu altında bulunan devletleri üyeliğe kabul etmesinin ardından hem Rusya'nın olası tepkilerini hafifletmek hem de enerji arzı alanında tek bir monopole bağlı kalmamak amacıyla komşularıyla güçlendirmek istediği münasebetler serisini anlatan DO, AKOPO ve Karadeniz Sinerjisi'ni hem tamamlayıcı hem de devamı niteliğinde bir politika olarak hayata geçirilmiştir (Wolczuk, 2016: 45; Raszewski, 2016: 147). AKOPO'nun ölkeler çapında farklılaştırılmış ortaklık ve kişiselleştirilmiş özel yaklaşımları; Karadeniz Sinerjisi'nin ise sektörel işbirlikleri gibi kapsamlı politikalar seti sunduğu akıllara getirildiğinde, DO'nun da benzer stratejiler doğrultusunda Geniş Karadeniz'e yaklaşacağı düşünölmüştür (Exadaktylos ve Lynggaard, 2017: 37). Bu cihetle DO, hukukun üstünlüğu, insan haklarına sayđı, iyi yönetim ve azınlıkların korunması gibi temel değerleri odağına alarak, Avrupalı uluslar ile derin ekonomik entegrasyon, hareketlilik ve güvenlik konularında işbirliği yapmayı ve bağlarını güçlendirmeyi ve piyasa odaklı reform için kalıcı bir dayanışma ortamı oluşturmayı hedeflemiştir. DO'nun söz konusu reformları üstlenmesi karşılığında olası vize serbestisi sözleşmeleri, yeni işbirliği çerçevelerine dayalı ilişkileri ve kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları üzerinden çok taraflı bir perspektif sunması söz konusudur (Cichocki, 2016: 17; Efe, 2012: 158).

AKOPO ve Karadeniz Sinerjisi'nin tamamlayıcısı olarak uygulanır duruma getirildiği belirtilen DO'nun, söz konusu işbirliği girişimleriyle temel farklılıkların olduğu da bilinen bir gerçektir. şöyle ki DO, kapsamındaki ölkelerin tek ve iki taraflı yaklaşımlar sayesinde iktisadi ve siyasi açılardan dönüşüm geçirmesini teşvik ederek, onların AB politikaları ile uyum içerisinde çalışmasını ve üyeliğe bir adım daha yaklaşmasını amaçlamıştır. Avrupa ölkelerinin kendi içerisinde tutarlı bir politika geliştirememesinden ötürü Rusya'nın meydan

okumalarına maruz kalan diğer mekanizmalar ise partnerlerinin AB standartlarına uyum sağlayacak donanımına sahip olmadığı için havzayı merkeze alarak, enerji, güvenlik ve ulaşım gibi muhtelif sektörlerde çok taraflı işbirliğini teşvik etmeyi ve halihazırdaki uyum sorunlarını çözüme kavuşturmayı hedeflemiştir (Hajizada, 2016: 128; European Commission, 2010).

Avrupa ülkeleri ile Geniş Karadeniz'deki partnerleri arasında işbirliğini özendirilemek için tek ve iki taraflı münasebetler geliştiren DO, eylem planlarını ortaklarının bireysel taleplerine ve yeteneklerine göre hazırlamıştır. Şöyle ki ortaklığın yeni işbirliği çerçeveleri, ortaklık anlaşmaları, daha derin ekonomik entegrasyon ve hareketlilik kapsamında tatbik edilerek, dört tematik alan etrafında yapılandırılmış ve bazı önemli girişimler vasıtasıyla uygulanmıştır (Cichocki, 2016: 17-18). DO'nun çok taraflı işbirliğinin, çok taraflı konularda gerçekleştiğini anlatan dört tematik alan, vize serbestisi görüşmeleri ile insanlar arasındaki hareketliliğin ve temasların arttırılması; ticaret anlaşmaları ve ekonomik entegrasyon yoluyla pazar fırsatlarının geliştirilmesi; iyi yönetim ve kurumların güçlendirilmesi; enerji güvenliğinin tesis edilmesi ve enerji tedariki için ara bağlantıların çeşitlendirilmesi kapsamlarından teşkil olmuştur. DO'nun tek taraflı işbirliği mekanizmaları ise Ortaklık Anlaşmaları, Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Vize Diyaloğu etrafında şekillenmiştir (European Council, 2021).

AB, Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya, Ukrayna ve Transdinyester'deki hassas güvenlik koşullarının bir an önce iyileştirilmesi için tüm ülkeleri içerisine dahil eden bir anlayıştan ziyade tek ve iki taraflı münasebetler çerçevesine odaklanırken, iddialı bir Rusya ile karşı karşıya kalan ve Sovyet mirasından kurtulamayan DO partnerleri de AB ile ilişkilerinde (özdeş ülkelere sahip olmadığı için) birebir teması tercih etmiştir. Bu haliyle söz konusu ülkeler, artık Rusya karşısında istikrarını sağlamak için kendini dışarıda yeniden üretmenin yeterli olmadığı görüşünü paylaşarak, yalnızca AB

üyelik perspektifi sayesinde söz konusu durumu aşabileceğini düşünmüş ve nihayetinde Avrupa ile Rusya arasında dengeleme işlevini benimsemiştir (Triantaphyllou, 2014: 287, 292).

Avrupalı yetkililer, DO'nun genişlemeye bir alternatif mi yoksa adaylık öncesindeki bir aşama mı olduğu konusunda kararsızlık yaşamıştır. Örneğin bazı yetkililer, Birliğin gücünü arttırmak için Turuncu Devrim'den hemen sonra Ukrayna'ya tolerans göstererek, değişim için hızlı bir şekilde çalıştıkları zaman diğer partner ülkelerden daha yüksek bir seviyede üyelik talebini değerlendirmeye alacağını belirtirken; diğer yetkililer ise bu durumla birlikte işbirliği mekanizmalarının zarar göreceğini, yani partner ülkelerin üyelik beklentileri üzerinde yapıcı belirsizliğe yol açacağını belirtmiş ve bu belirsizliklerin uzun sürmesi halinde araçsal kullanımların verimliliğini düşüreceğini öngörmüştür (Wolczuk, 2016: 55).

DO ülkelerinin üyeliği ile ilgili biraz önce ifade edilen uyumsuzluk durumu, sadece yetkililerin değil aynı zamanda devletlerin de ihtilaf yaşamasına neden olmuştur. Avrupa Komisyonu'na göre ortaklığın kurucularından olan İsveç ve Polonya, Roma Antlaşması'nın 237. ve AB Antlaşması'nın 49. maddesine atıfta bulunarak, AB üyeliğinin gerekli kriterleri karşılayan tüm DO ülkelere açık olması görüşünü savunurken; Fransa, Almanya ve Hollanda ise genişleme taraftarı olmadıklarını belirterek, kurumsal üyelik olmadan "kurumlar hariç her şey" yaklaşımı üzerinden yakın bir ittifak kurulmasının tercih edilmesi ve mekanizmanın orijinal taslaklarının kendi perspektifleri doğrultusunda değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Weaver, 2016a: 68; Weaver, 2016b: 50-51).

AB'nin DO'yu başarıyla tatbik edebilmesi için tarafların beklentileri ile politika çıktılarının eşleştirilmesi gerektiği öne sürülmüş ve bunun gerçekleştirilmesinin enerji bağımlılığı hususunda Rusya'ya karşı güzergah ve kaynak alternatiflerinin

çoğalmasa ile mümkün olabileceği savunulmuştur (Triantaphyllou, 2014: 292). Avrupalı yetkililerin, özellikle Azerbaycan, Ermenistan, Ukrayna ve Gürcistan'ı referans aldığı bu görüş doğrultusunda, DO partnerlerinin üyeliğe kabul edilmelerindeki en büyük etkenin enerji güvenliği olacağı düşünülmüştür. Şöyle ki, 2008 ve 2014 yıllarında Gürcistan ve Ukrayna'ya yapılan müdahaleler ile 2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ'da gerçekleşen çatışmalar, enerji güvenliği tartışmalarının yeniden gündeme gelmesine neden olmuş ve böylece AB'nin enerji güvenliğini sağlamak ve bölgesel münasebetlerini geliştirmek için DO'ya olan ihtiyacını ortaya koymuştur (Najšlová, 2016: 34; European External Action Service, 2021). Bu görüşlere paralel olarak, DO'nun tedarik ağlarını ve geçiş yollarını çeşitlendirmek üzere orta ve uzun vadeli planları göz önüne aldığı belirtilmiştir. Ayrıca Ortaklığın Bakü Süreci ve Güney Gaz Koridoru gibi projeler ile geliştirilmesi için çağrıda bulunulmuş ve Orta Asya ülkeleriyle (özellikle enerji alanında) daha ciddi bağlantılar kurulması gerektiği hatırlatılmıştır (Raszewski, 2016: 148).

DO, partneriyle geliştirdiği ilişkilere rehberlik etmek üzere her iki yılda bir devlet veya hükümet başkanları düzeyinde zirveler gerçekleştirilmesini planlamıştır. Bu cihetle, 2009 ile 2020 yılları arasında gerçekleştirilen ortaklık zirveleri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo1: 2009-2020 Yılları Arasında Gerçekleşen Doğu Ortaklığı Zirveleri

	<u>Zirvenin Gerçekleştirildiği Tarih/Tarihler</u>	<u>Zirveye Ev Sahipliği Yapan Şehir</u>	<u>Zirvede Üzerinde Durulan Konular</u>
1.	7 Mayıs 2009	Prag	- Taraflar arasında daha iddialı ortaklık düzeyi. - Çok taraflı işbirliğine odaklanmak/güçlendirmek. - Finansman sağlamak.
2.	29-30 Eylül 2011	Varşova	- Siyasi birlik, sosyo-

			ekonomik entegrasyon ve hareketlilik. - AB programlarına ve ajanslarına katılım ve gelişmiş sektörel işbirliği.
3.	28-29 Kasım 2013 (Doğu Ortaklığı: Önümüzdeki Yol)	Vilnius	- Ortaklık ve Serbest Ticaret Antlaşmalarını gözden geçirmek. - Paydaş katılımını tesis etmek.
4.	21-22 Mayıs 2015	Riga	- Kurumların güçlendirilmesi ve iyi yönetim. - Pazar fırsatlarını yakalamak. - İnsandan insana hareketlilik ve ara bağlantılar.
5.	24 Kasım 2017	Brüksel	- Enerji verimliliği. - Çevre ve iklim değişikliği. - "2020 İçin 20 Çıktı" anlayışını tatbik etmek.
6.	18 Haziran 2020 ²	COVID-19 pandemisi nedeniyle telekonferans yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.	- Ortak bildiri yayınlanmamıştır.

Kaynak: Euronest Parliamentary Assembly, 2017.

DO'nun (2009 yılında) resmi olarak faaliyetlerine başlamasının ardından içerisinde bulunulan zaman aralığına kadar birçok zirve gerçekleştirilmiştir. Söz konusu zirvelerde, çoğunlukla, taraflar arasında ortaklık düzeyini güçlendirmek, mali destek sağlamak, ekonomik entegrasyon gerçekleştirmek, iklim değişikliğine karşı mücadele etmek ve AB programlarına katılmak konuları tartışılmıştır. Bu tartışılan konular mucibince, AB ve DO ülkelerinin devlet (veya hükümet) başkanlarının daha güçlü ve sağlam iletişim kanalları inşa

² DO Zirvelerinin iki yılda bir gerçekleştirilmesi kararlaştırıldığı için altıncı zirvenin 2019 yılında gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ancak söz konusu plan, Avrupa Konseyi ile Komisyon üyelerinin değişimi, Avrupa Parlamentosu seçimleri ve Brexit süreciyle sekteye uğramış ve 2020 yılına ertelenmiştir (European Commission, 2020a).

edebilmek için çaba harcadığı anlaşılmaktadır. Tablo 1 incelendiğinde “2020 İçin 20 Çıktı” anlayışının da uygulanmaya başladığı görülmektedir. Söz konusu çerçeve ile daha güçlü ekonomi, daha güçlü yönetim, daha güçlü bağlantısallık ve daha güçlü toplum olmak üzere dört temel işbirliği alanına odaklanılarak, DO ülkelerinde yaşayan vatandaşların yaşam kalitesinin iyileştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. “2020 İçin 20 Çıktı” belgesi yayınlandıktan kısa bir süre sonra “2020'nin Ötesinde Doğu Ortaklığı Politikası” olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede, DO'nun somut sonuçlar elde ettiği iddia edilerek, dirençlilik mefhumuna dikkat çekilmiş ve DO'nun yeni odağının dirençliliğin güçlendirilmesi olduğu ifade edilmiştir (European Commission, 2020: 1-4).

Avrupalı ülkeler ile DO partnerleri sadece zirveler aracılığıyla değil aynı zamanda Dışişleri Bakanlarının yıllık olarak gerçekleştirdiği toplantılar vesilesiyle de münasebetleri bir ileri noktaya taşıma fırsatı yakalamaktadır. Bu minvalde, 2009 ile 2020 yılları arasında gerek yüz yüze gerekse çevrimiçi on bir kez bir araya gelen üst düzey yetkililer, iktisadi kalkınma ve pazar fırsatları; çevre ve iklim değişikliği; hareketlilik ve insandan insana iletişim; kurumların güçlendirilmesi ve iyi yönetim çerçevelerini gerçekleştirmeyi hedefleyerek, karşılıklı beklentilerin somut sonuçlarına odaklanması, havzadaki gergin ortamın bir an önce son bulması ve antlaşma çerçevelerine sadık kalınması gerektiğini belirtmiştir (Euronest Parliamentary Assembly, 2020).

AB ile DO ülkeleri, Dışişleri Bakanlarının gerçekleştirdiği toplantıların yanı sıra 2012 ile 2020 yılları arasında enerji ve enerji güvenliği alanlarında çalıştaylar, paneller ve çalışma programları gibi çok sayıda etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler kapsamında taraflar, 2020 yılı sonrası enerji projeksiyonları ve bağlantıları, atmosferi karbondan arındırma, yenilenebilir enerji, enerji reformları, enerji verimliliği ve bölgesel enerji işbirliği konuları üzerinde fikir alışverişinde bulunmuştur (European Commission, 2020a).

AB üye devletleri ve DO paydaşları, (biraz önce ifade edilen zirve ve toplantılar haricinde) 2019 yılında ortaklığın onuncu seneyi devriyesi vesilesiyle üst düzey etkinliklerle bir araya gelmiştir. Dönemin AB Dışışleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin açılış konuşmasıyla başlatılan Dışışleri Bakanları toplantısı, dönemin Avrupa Konseyi başkanı Donald Tusk'un ev sahipliğindeki faaliyetlerle farklı seviyelerde devam etmiştir. Bu cihetle özellikle Mogherini'nin konuşmasına dikkat çekenler, Geniş Karadeniz Havzası'ndaki mevcut zorluklara rağmen DO ülkelerinin ekonomik kalkınma, sivil toplum örgütlenmeleri, vize serbestisi ve diğer birçok alanda müşterek iyi ulaşabilmek için Avrupalı ülkelerle geliştirdiği münasebetleri çok daha ileriye taşımayı başardığını ifade ederek, havza ülkelerinin bir dizi temel kazanım elde ettiğini öne sürmüştür. Söz konusu kazanımlardan bazıları, DO Avrupa Okulu'nun açılması, Karayolu ve Ray Projesi (TEN-T) için hazırlanan eylem planlarının sonuçlandırılması ve havzadaki ülkelerde faaliyet gösteren KOBİ'lere halihazırdaki desteğin arttırılmasıdır (European Council, 2019a).

DO'nun onuncu yıl kutlamaları münasebetiyle gerçekleştirilen toplantıların kapanış konuşmasını da yapan Mogherini, tarafların odak noktasını müdafaa edeceğini, yani gelecek yıllarda temel değerlere bağlılığını koruyacağını/güçlendireceğini, reformları tatbik edeceğini, kararlaştırılan taahhütleri yerine getireceğini ve havzadaki işbirliğini güçlendireceğini belirtmiştir. Ancak Mogherini, tüm bu hedefleri yerine getirirken, (her an) sistemsel bir dizi meydan okumayla karşılaşabileceklerini hatırlatmış ve bu olası yeni meydan okumalara cevap verebilmek için teyakkuzda olduklarının altını çizmiştir (European Council, 2019b).

2019 yılının Mayıs ayında bu konuşmaları yapan Mogherini'nin küresel arenanın zorluklarla karşılaşabileceği durumlara karşı uyanık olduklarını dile getirmiş olması, Birliğin ve Geniş Karadeniz'deki partnerlerinin çeşitli sınamalara karşı

hazırlıklarını tamamladığı izlenimini vermektedir. AB'nin, kuruluş felsefesi olan uluslararası güvenlik sorunlarıyla mücadele edebilmek için dünya adasındaki paydaşlarıyla bir araya gelmesinin elzem olduğu düşüncesi akıllara getirdiğinde, Yüksek Temsilcinin söylemleri anlaşılır bulunmaktadır. Ancak tüm bu irade beyanlarından yaklaşık yedi ay sonra ortaya çıkan Yeni Koronavirüs Hastalığı (SARS-CoV-2/COVID-19), küresel çok yönlü krizlere sebebiyet verdiği için tedbirlilik durumunu boşa çıkardığı ve başta Avrupalı ülkeler olmak üzere sistemdeki diğer birçok birimi kendi kendine yetme prensibine yönlendirdiği düşünülmektedir.

COVID-19 Pandemisinin Doğu Ortaklığına Etkisi

Küresel salgınlar, ulusal sınırları aşarak, genellikle çok sayıda insanı ve insan topluluklarını derinden etkileme kapasitesine sahip olan bir hastalığın salgını şeklinde tarif edilmektedir (World Health Organization, 2010). Geniş bir düzleme yayıldığı ve etkilerinin dünya çapında hissedildiği anlaşılan COVID-19 pandemisinin de başta güvenlik olmak üzere çeşitli sosyo-ekonomik meseleleri ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Tablo 2: COVID-19 Pandemisinin Dönüm Noktaları

<u>Tarih</u>	<u>Olay</u>
31 Aralık 2019	Çin'in Wuhan kentinde kaynağı bilinmeyen bir pnömöni vakası, Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bildirildi.
7 Ocak 2020	Çin'de hastalık kaynaklı ilk ölüm gerçekleşti.
24-31 Ocak	Fransa ve İngiltere'de ilk vakalar görüldü.
26 Ocak	Gürcistan, Romanya ve Yunanistan'da ilk vakalar görüldü.
30 Ocak	DSÖ küresel acil durum ilan etti.

31 Ocak	Rusya'da ilk vaka görüldü.
11 Şubat	DSÖ, bu yeni Koronavirüs hastalığına COVID-19 adını verdi.
28 Şubat	Azerbaycan'da ilk vaka görüldü.
1 Mart	Ermenistan'da ilk vaka görüldü.
3 Mart	Ukrayna'da ilk vaka görüldü.
8 Mart	Bulgaristan ve Moldova'da ilk vakalar görüldü.
11 Mart	Türkiye'de ilk vaka görüldü./DSÖ, COVID-19'u salgın olarak ilan etti.
24 Mart	2020 yılında gerçekleştirilmesi planlanan Tokyo Olimpiyatları iptal edildi.
26 Mart	COVID-19 konulu olağanüstü sanal G20 Liderler Zirvesi gerçekleştirildi.
2 Nisan	#HealthyAtHome kampanyası başlatıldı.
8 Nisan	Dünya genelinde 1,5 milyon insanda COVID-19 vakası görüldü.
31 Aralık 2020	Dünya genelinde 83 milyon insanda COVID-19 vakası görüldü ve 1,8 milyon kişi hayatını kaybetti. ³

Kaynak: World Health Organization, 2020a.

Tablo 2 incelendiğinde, bir hastalığın hem pandemi olarak nasıl değerlendirilebileceği hem de neden ulusal güvenlik açısından tehlikeler meydana getirebileceği gözler önüne serilmektedir. Çin'in Wuhan kentinde kaynağı bilinmeyen bir pnömöni vakası olarak başlayan ve yaklaşık doksan beş gün içerisinde bir buçuk milyon insanı etkileyen COVID-19'un yayılma hızı ve şiddeti, ulus-devletleri ve diğer aktörleri

³ Vakaların görülmeye başladığı günden 16 Şubat 2021 tarihine kadar, sadece Marshall Adaları, Mikronezya, Kamboçya, Dominik, Laos, Saint Kitts ve Nevis, Samoa, Solomon Adaları, Doğu Timor ve Vanuatu'da COVID-19 kaynaklı ölüm yaşanmamıştır (The Guardian, 2021).

etkileyebilme potansiyelini kanıtlamıştır. Vakaların ilk görülmeye başlandığı tarihten yüz gün sonra tüm Avrupa ve Geniş Karadeniz ülkelerine yayılmış olması, hastalığın yayılma şiddetini göstermiş ve acil önlemler setinin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri zorunlu kılmıştır. COVID-19'un salgın olarak ilan edilmesinin ardından, DSÖ Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus basın açıklaması yapmıştır. Ghebreyesus, COVID-19 pandemisinin yayılma hızını ve etkileme gücünü, konuşmasının ana argümanları olarak temellendirerek, politika yapımcıların gerekli önlemlerini almamasını şaşkınlıkla karşıladığını ifade etmiş ve tüm ülkeleri bu tehdede yönelik siyasi birliktelik içerisinde olmaya davet etmiştir (World Health Organization, 2020b).

AB, COVID-19 pandemisine karşı mücadele edebilmek için Entegre Siyasi Krize Müdahale Mekanizması (IPCR)'ni etkinleştirmiştir. AB'nin başta Kuzey İtalya olmak üzere diğer birçok ülkede vakaların ve enfekte insan sayısının çok hızlı artması sonrasında yürürlüğe koyduğu IPCR, COVID-19 salgını boyunca sağlık, ekonomi ve konsolosluk gibi sektörler arasında yaşanabilecek olası kriz anlarında en yüksek seviyede siyasi koordinasyonu, yani hızlı karar alma becerisini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bir kriz durumunda üye devletlerin sorumluluklarına saygı göstererek, yetki ikamesi ilkesine dayandırılan bu düzenlemeler, Avrupa Konseyi Başkanı, Avrupa Komisyonu, Avrupa Dış İlişkiler Servisi, sektörel gelişmelerden etkilenen üye devletler ile diğer tarafların temsilcilerini yuvarlak masa etrafında bir araya getirmektedir (European Council, 2020b).

Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, salgının etkisini hissettirmeye başladıktan sonra hastalığa karşı ortak bir Avrupa tepkisinin oluştuğunu belirterek, komşularının ve uluslarının sosyo-ekonomik açılardan etkilenmemesi için ellerindeki tüm araçları seferber ettiklerini ve virüsün kontrol altına alınması için objektif önlemler setini hazırladıklarını söylemiştir. Bu cihetle Leyen, Geniş Karadeniz ülkeleri de dahil

olmak üzere komşu ölkelere, ventilatörler, laboratuvar kitleri, maske ve koruyucu ekipman bağışları ile bazı hastaların sınır ötesi tedavilerini üstlenmek yoluyla destekte bulunduğunu ifade etmiş ve bu durumun Avrupa dayanışmasına örnek teşkil ettiğini vurgulamıştır (European Commission, 2021). AB, DO ölkelerinin COVID-19'dan kaynaklanan problemlerini hafifletebilmek için sadece tıbbi yardım üzerine değil aynı zamanda ekonomi, eğitim ve diğer birçok alanda da girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, başta DO ölkeleri olmak üzere komşu ölkelere 20 milyar eurodan fazla destek sağlayan "Team Europe" paketi yürürlüğe koyulmuş; "DO Dayanışma Programı" başlatılmış; DO ölkelerindeki dijital/yüksek teknoloji odaklı start-up'lar için pazar değerlendirmesi gerçekleştirecek olan "Dijital Yenilik ve Ölçek Büyütme" girişimi genişletilmif; DO'nun ihtiyaçlarını vurgulamayı amaçlayan "#Prepare EaP4Health" kampanyası yürürlüğe konulmuş; DO ölkelerinin vatandaşları için iş programları, stajlar, burslar, konferanslar ve etkinlikler düzenlenmiş; DSÖ ile DO ölkelerinin güvenli ve etkili aşılanmasına (yerel) hazırlık sağlamak için yeni bir program geliştirilmiştir (EU Neighbours, 2021).

COVID-19 pandemisi, sağlık sektöründen, iktisadi düzene ve tedarik zincirlerine, örgütlenmelerin yapısındaki kırılmalardan, sosyal yaşama kadar hayatın her alanına tesir ettiği için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemi derinden etkileyen en önemli gelişme olarak kabul edilmiştir (Tanrısever, 2020: 75). Bu düşüncelerden hareketle, referans nesnelерinin artık kendi kendine yetebilme anlayışı çerçevesinde hareket edeceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla AB'nin, kendi iç çekişmeleri ve siyasi görüş ayrılıkları da hesaba katıldığında, (DO özelinde) Geniř Karadeniz Havzası'ndaki partnerlerine yapmış olduğu yardımların ve yeni işbirliği mekanizmalarının belirli bir seviyeye kadar fayda sağlayabileceği muhakeme edilmektedir. Özellikle, AB'ye aday ölkelerden biri olan, Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić'in salgın sürecinde Avrupa dayanışmasından

amaçlananla elde edilen arasında çok büyük farklılıkların olduğunu ifade etmesi ve söz konusu mekanizmayı “kağıt üzerindeki bir peri masalı” olarak adlandırması; Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron’un AB’nin salgından etkilenen komşularını ve diğer devletleri destekleyip, kurtaramadığı sürece çökeceğini iddia etmesi ve böylece siyasi bir proje olarak sonunun gelebileceğini öngörmesi; COVID-19 krizinin er ya da geç sona ereceğini düşünen Avusturya Başbakanı Sebastian Kurz’un ise ilerleyen dönemlerde AB üye devletlerinin zorlu tartışmalar içerisine girebileceğini ifade etmesi ve olası yeni krizlere karşı temkinli davranılması gerektiğini hatırlatması (Zweiri, 2020: 161), Birliğin Geniş Karadeniz Havzası’ndaki partnerleri başta olmak üzere komşu ülkelerin ihtiyaçlarını gidermede etkisiz ve yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Bu irade beyanlarına rağmen, AB’nin salgın sürecinde komşu ülkeleriyle arasındaki uyumu güçlendirebileceğini savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu fikirlere sahip olanlar, Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell’in “AB’nin, gücünün ve cazibesinin Avrupa dayanışması üzerine inşa edildiğini unutmadan, gücün dilini yeniden öğrenmek zorunda olduğu” sözlerine atıfta bulunarak, AB’nin gecikmeli de olsa üye devletler ile bazı komşuları için hızlıca tedbirler aldığını ve gelecek dönemlerde de bu işbirliğini geliştirebilecek (yeni) güç odaklarına sahip olacağını iddia etmektedir (Perthes, 2020: 115).

2020 Dağlık Karabağ Savaşı’nın Doğu Ortaklığı’na Etkisi

COVID-19 pandemisinin, acil tıbbi müdahale ile iktisadi krizle mücadele etme safhaları geride bırakıldıktan sonra üçüncü bir döneme, yani siyasi buhranlar dönemine geçiş yapılmıştır. Acil tıbbi müdahale, insanların COVID-19 gibi kural tanımayan ve güçlü bir sinamayla karşı karşıya kaldıkları bir periyodu ifade ederken, iktisadi kriz dönemi de pandeminin neden olduğu/olacağı uzun vadeli olumsuzluklara yönelik ekonomik toparlanmanın gerçekleştirilemediği bir sürece vurgu

yapmaktadır. İçerisinde bulunulan siyasi buhranlar dönemi ise küresel veya bölgesel düzlemde yeni bir devlet aklını bulmaya yönelik stratejilerin geliştirildiği dönemi yansıtmaktadır (Coratella, 2020: 33-34).

Siyasi buhranlar dönemi içerisinde, AB'nin Geniş Karadeniz Havzası'ndaki politikalarına yönelik önemli meydan okumalar gerçekleşmiştir. 2020 Dağlık Karabağ Savaşı, söz konusu meydan okumalardan en önemlisini temsil etmektedir. 2020 yılının Temmuz ayında Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sınır şehirlerinden biri olan Tovuz'da başlayan kısa süreli çatışmalar, yerini 27 Eylül'de savaşa bırakmış ve 9 Kasım'da Rusya'nın devreye girmesiyle sona ermiştir. 10 Kasım'a gelindiğinde ise çatışmalar tamamen durdurulmuş ve taraflar, Rusya'nın ara buluculuğuunda bir araya gelerek, ateşkes anlaşması imzalamıştır. Dağlık Karabağ bölgesindeki ateşkesi sağlayacak olan anlaşmanın maddeleri incelendiğinde, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı çevreleyen rayonlarda işgalini sonlandıracağı, Rusya'nın bölgedeki stratejik noktalarda barış gücü konuşlandıracağı ve bölgenin ulaşım kontrolünün Rusya Federal Güvenlik Servisi Sınır Muhafız Organları tarafından yürütüleceği göze çarpmaktadır (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, 2020).

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışmaları sona erdiren ateşkes anlaşması tetkik edildiğinde, Rusya'nın etkin bir devlet profili çizdiği görülmüş ve bu nedenle AB'nin çatışma bölgesine yönelik herhangi bir girişimde yer alamayacağı gözler önüne serilmiştir. Dolayısıyla AB'nin Dağlık Karabağ'daki sorunların çözümüne yönelik AKOPO, Karadeniz Sinerjisi ve DO çerçevesinde çeşitli eylem planlarını hazırladığı, özel temsilciler atadığı, Dağlık Karabağ atışması'nın Barışçıl özümü için Avrupa Ortaklığı girişimini başlattığı ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bünyesinde kurulan Minsk Grubu'nun çabalarını desteklediği bilinmesine rağmen (Mukhtarova, 2020: 47-53) hem Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra bölgeye üçüncü bir aktörün dahil olmasını istemediği hem de

AB'nin havza ülkelerini üyeliğe kabul etmesine rağmen, bölgede dönüştürücü bir güce sahip olamadığı için Dağlık Karabağ sorununun çözümünde etkin bir sorumluluk üstlenemeyeceği tetkik edilmektedir.

Sonuç

Karadeniz üzerine değerlendirme yapanlardan bazıları bölgeyi sadece kıyı devletlerinden ibaret olarak algılamakta, diğerleri ise KEİ tarafından sınırlandırıldığını ileri sürmüştür. Ancak bu çalışmanın dikkate aldığı Karadeniz tarifi ise Karadeniz Sinerjisi belgesinin birinci dipnotuna, yani Karadeniz'e kıyıdaş olan devletlerin yanı sıra Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Yunanistan'ın da içerisinde yer aldığı Geniş Karadeniz Havzası'na işaret etmektedir.

Karadeniz'in Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan güç dönüşümlerinden etkilendiğini anlatan Geniş Karadeniz Havzası, doğuya doğru genişlerken uluslarının güvenliğini tesis etmek, enerji gereksinimlerini karşılamak ve Rusya'nın girişimlerini sınırlandırmak gerekçeleriyle AB'nin ilgisine mazhar olmuştur. Bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için (komşu olduğu) havza ülkeleriyle AKOPO, Karadeniz Sinerjisi ve DO gibi bölgesel işbirliği mekanizmalarını hayata geçiren AB, hem daha dengeli politika ve projeleri uygulamak hem de dönüştürücü gücünü deneyimlemek istemektedir.

AB, AKOPO ile taraflar arasında siyasi ve ekonomik entegrasyonu sağlamayı amaçlamış ve havzadaki ihtilafli bölgelerde EUJUST Themis, EUBAM ve EUMM mekanizmalarıyla varlık göstermiştir. AKOPO, küresel arenada meydana gelen gelişmelere cevap verebilmek için iki defa gözden geçirilmiştir. Ancak AKOPO değerlendirildiğinde, Dağlık Karabağ ile Abhazya ve Güney Osetya'daki arabuluculuk girişimlerine yeterince destek verilmediği düşünülerek, gözden geçirilme çabalarının henüz somut çıktılar alınabilmesi için

erken olduğu uyarısında bulunulmuş ve bu sebeple söz konusu işbirliğine şüpheyle yaklaşılmıştır.

AKOPO'dan üç yıl sonra başlatılan Karadeniz Stratejisi ise Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin ardından tehditlerle çevrili bir bölgeye komşu olarak yerleşmesinin tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Şöyle ki, bu durum neticesinde özellikle çevre, ulaşım ve enerji olmak üzere çeşitli sektörlerde işbirliğinin zorunlu hale geldiği görülmüştür. Ancak bu mekanizma, Kırım'ın yasa dışı olarak ilhak edilmesinin ardından hedeflerini gerçekleştirmede zorluklarla karşılaşmış ve bölgenin istikrarını sağlayabilmek için etkin çaba gösterememiştir.

Avrupa Konseyi, bu gelişmelerin akabinde halihazırdaki işbirliklerinin dönüştürülmesi gerektiğini düşünmüş ve DO'yu hayata geçirmiştir. AKOPO ve Karadeniz Sinerjisi'ni hem tamamlayan hem de devamı niteliğinde olan DO, partnerleri ile işbirliğini özendirilebilmek için düzenli aralıklarla zirve ve toplantılar gerçekleştirmiş ve söz konusu ülkelere üyelik perspektifi kazandırabileceği belirtilmiştir. Ancak DO'nun adaylık öncesi aşama mı yoksa genişlemeye yönelik bir alternatif mi olduğu konusunda kararsızlıkların yaşanması ve 2020 yılındaki meydan okumalar, işbirliğinin kapasitesini sorgulatmıştır. Özellikle aktörlerin COVID-19'la mücadelesinde kendi kendine yetebilme nosyonunun ön plana çıkmış olması, AB'nin Geniş Karadeniz'deki partnerleriyle geliştirdiği münasebetleri ilerletememesine neden olmuştur. Ayrıca Dağlık Karabağ Savaşı'nın ardından bölgenin istikrarına yönelik atılan adımlar, Rusya'nın çatışma bölgesine üçüncü bir gücün girmesini istemediği için etkisiz kalmıştır. Bu ifade edilenlerden hareketle, AB'nin Geniş Karadeniz Havzası için uygulanır duruma getirdiği girişimlerin meydan okumalara ve zamanın ruhuna direnemediği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Açıkmeşe, S. A. ve Triantaphyllou D. (2014). The Black Sea Region: The Neighbourhood too Close to, yet still Far from the European Union. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(3), 279-285.
- Açıkmeşe, S. A. (2012). The EU's Black Sea Policies: Any Hopes for Success?. *Euxeinos Online Journal of the Center for Governance and Culture in Europe*, 6, 17-22.
- Aydın, M. (2004). Europe's next shore: the Black Sea region after EU enlargement. *Institute for Security Studies Occasional Papers*, No: 53, 1-37.
- Bayram, D. Ç. ve Tüfekçi, Ö. (2018). "Turkey's Black Sea Vision and Its Dynamics". *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt. 15, No. 57, 1-16.
- Black Sea Synergy: Review of a Regional Cooperation Initiative, Joint Staff Working Document. SWD (2015) 6 final. 20 January 2015.
- Cichocki, M. (2016). European Neighbourhood Policy or Neighbourhood Policies. In K. Henderson ve C. Weaver, (Ed.). *The Black Sea Region and EU Policy* (9-29). New York: Routledge.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. (2007). Black Sea Synergy-A New Regional Cooperation Initiative. 160 final. 11 April 2007.
- Coratella, T. (2020). Covid-19 and Europe: Looking For A Geopolitical Megaphone. In U. Ulutaş, (Ed.). *The World After COVID-19 Cooperation or Competition?* (33-37). Ankara: SAM Publications.
- Cornell S., Jonsson A., Nilsson N. ve Häggström, P. (2006). *The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security*. Uppsala: The Silk Road Studies Program Department of Eurasian Studies Uppsala University.
- Dekanozishvili, M. (2020). The European Union's credibility-expectations gap in its European neighbourhood policy: perspectives from Georgia and Ukraine. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1-17.

- Eastern Partnership Policy Beyond 2020. Joint Communication to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee and the Committee of the Regions. SWD (2020b) 56 final. 18 March 2020.
- Efe, H. (2012). The European Union's Black Sea Region Policy. *Karadeniz*, 4(15), 150-164.
- Emerson, M. (2008). The EU's New Black Sea Policy. In D. Hamilton ve G. Mangott, (Ed.). *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (253-277). Washington: Center for Transatlantic Relations.
- EU Neighbours (2021, January 15). *Stay Informed-News*. https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news?f%5B0%5D=special_actions%3A991.
- Euronest Parliamentary Assembly (2017, November 24). *Eastern Partnership Summits*. <https://www.europarl.europa.eu/euronest/en/eastern-partnership/summits.html>.
- Euronest Parliamentary Assembly (2020, December 19). *Eastern Partnership Ministerial Meetings*. <https://www.europarl.europa.eu/euronest/en/eastern-partnership/ministerial-meetings.html>.
- European Commission (2008, February 14). *Benita Ferrero-Waldner European Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy Black Sea Synergy*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/SPEECH_08_77.
- European Commission (2010, March 15). *Black Sea Synergy*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_78.
- European Commission (2019, January, 21). *European Neighbourhood Policy*. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/european-neighbourhood-policy_en.

- European Commission (2020, October 19). *Meetings of the Eastern Partnership*.
https://ec.europa.eu/energy/topics/international-cooperation/key-partner-countries-and-regions/neighbourhood-east/meetings-eastern-partnership_en.
- European Commission (2021, February 19). *Coronavirus Response*. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response_en.
- European Council (2019a, May 13). *Eastern Partnership Foreign Ministers meeting*.
<https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2019/05/13/>.
- European Council (2019b, May 13). *Eastern Partnership foreign ministers' meeting*.
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/05/13/eastern-partnership-foreign-ministers-meeting-chair-s-conclusions-on-the-occasion-of-the-eastern-partnership-10th-anniversary/>.
- European Council (2020a, June 16). *Ten years of the Eastern Partnership*.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ten-years-of-the-eastern-partnership/>.
- European Council (2020b, January 13). *The Council's response to crises (IPCR)*.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ipcr-response-to-crises/>.
- European Council (2021, October 20). *Eastern Partnership*.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/>.
- European External Action Service (2015, August 18). *ENP Action Plans*. https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/8398/enp-action-plans_en.
- European External Action Service (2021, February 8). *European Neighbourhood Policy (ENP)*.

https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en.

- Exadaktylos T. ve Lynggaard K. (2017). Research Design in the Study of the European Neighbourhood Policy. In: D. Bouris ve T. Schumacher, (Ed.). *The Revised European Neighbourhood Policy* (37-56). London: Palgrave Macmillan.
- Hajizada, M. (2016). Complex Regionalization In The Wider Black Sea Area. In K. Henderson ve C. Weaver, (Ed.). *The Black Sea Region and EU Policy* (119-135). New York: Routledge.
- Hamilton, D. (2008). A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?. In D. Hamilton ve G. Mangott, (Ed.). *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (319-337). Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Kırbaşoğlu F. ve Tüfekçi, Ö. (2020). Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası: BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(1), 39-70.
- King, C. (2008). The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century. In D. Hamilton ve G. Mangott, (Ed.). *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (1-23). Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Koçer, G. (2007). Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye. *Akademik Bakış*, 1(1), 195-217.
- Koçer, G. (2014). *Menekşe Renkli Deniz*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Konoplyov S. ve Delanoe I. (2014). Continuities and Ruptures: Tracking the US Interests in the Black Sea Area in the Context of the 'Pivot to Asia'. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(3), 356-369.
- Marcinkowska, P. (2016). European Neighbourhood Policy, A Polish Perspective. *UNISCI Journal*, 40, 27-52.

- Mukhtarova, M. (2020). *The EU's Constraints in Involvement of the Post- Soviet Frozen Conflicts*. Unpublished master's thesis, Linköping University.
- Najšlová, L. (2016). The EU In The Wider Black Sea Region: Clumsy But Attractive?. In K. Henderson ve C. Weaver, (Ed.). *The Black Sea Region and EU Policy* (29-45). New York: Routledge.
- Oktaç, E. G. (2006). Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 149-179.
- Perthes, V. (2020). The Corona Crisis and the International Relations: Open Questions, Tentative Assumptions. In U. Ulutaş, (Ed.). *The World After COVID-19 Cooperation or Competition?* (111-115). Ankara: SAM Publications.
- Raszewski, S. (2016). The EU's External Policy of Energy Diversification In The Wider Black (And Caspian) Sea Region: Regional Security Complex or Security Community?. In K. Henderson ve C. Weaver, (Ed.). *The Black Sea Region and EU Policy* (135-161). New York: Routledge.
- Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs (2020, November 10). *No:406/20*.
<https://mfa.gov.az/en/news/7026/view>.
- Tanrısever, O. F. (2020). After the Coronavirus Pandemic, Nothing will be the Same Again with International Relations Theories (or Will it?). In U. Ulutaş, (Ed.). *The Post-COVID-19 Global System: Old Problems, New Trends* (75-79). Ankara: SAM Publications.
- The Guardian, (2021, February 17). *Covid world map*.
<https://www.theguardian.com/world/2021/feb/17/covid-world-map-which-countries-have-the-most-coronavirus-vaccinations-cases-and-deaths>.
- Triantaphyllou, D. (2012). The Uncertain Times of Black Sea Regional Security. *Euxeinos Online Journal of the Center for Governance and Culture in Europe*, 6, 4-10.

- Triantaphyllou, D. (2014). The European Union and the Black Sea Region in Search of a Narrative or a New Paradigm. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(3), 286-299.
- Tüfekçi, Ö. ve Birinci, E. (2020), "Russian Foreign Policy". *Russia, Central Asia and the Caucasia*. Y. Sarı ve S. A. Avcu (ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 62-91.
- Tüysüzoğlu, G. (2014). Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Güvenlikleştirme Yaklaşımı Çerçevesinde Anlatılması. *Karadeniz Araştırmaları*, 41, 87-109.
- Weaver, C. (2016a). Black Sea or Black Lake? How US-Russian Tensions Are Affecting EU Policy. In K. Henderson ve C. Weaver, (Ed.). *The Black Sea Region and EU Policy* (65-79). New York: Routledge.
- Weaver, C. (2016b). *The Politics Of The Black Sea Region*. New York: Routledge.
- Wolczuk, K. (2016). Convergence Without Finalité: EU Strategy Towards Post-Soviet States In The Wider Black Sea Region. In K. Henderson ve C. Weaver, (Ed.). *The Black Sea Region and EU Policy* (45-65). New York: Routledge.
- World Health Organization (2010, February 24). *What is a Pandemic?*.
https://www.who.int/csr/disease/swineflu/frequently_asked_questions/pandemic/en/.
- World Health Organization (2020a, April 28). *Rolling Updates on Coronavirus Disease*.
<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>.
- World Health Organization (2020b, March 12). *Director-General's opening remarks at the Mission briefing on COVID-19*.
<https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-mission-briefing-on-covid-19---12-march-2020>.

- Yazgan, H. (2017). Black Sea Synergy: Success or Failure for the European Union?. *Marmara Őniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5, 67-78.
- Zweiri, M. (2020). COVID-19 and the Future of the Global System: Shifting-Sands or Earthquake. In U. Ulutaş, (Ed.). *The World After COVID-19 Cooperation or Competition?* (160-164). Ankara: SAM Publications.